

RECONSTRUCCIÓ DEL MOLÍ DE PUIG-REIG AL SEGLE XVIII

Josep Busquets

En l'última pàgina d'un llibre on consten les pensions que pagava el Comú de Gironella pels censals que havia comprat, hi ha una nota que diu: «*En la Rectoria de Gironella, als 9 de 7bra 1539 en lo manual de dit any 1539 fins a 1545 se troba la venda feta per Joan... a Don Galceran de Pinos del molí de Putgretg que vui es dirruit y posehetx la universitat de la vila de Gironella*». No consta la data en què es va redactar aquesta nota, però, per la mena de lletra i el llibre on està anotat, deu correspondre a mitjan segle XVIII.

Per un altre document de l'arxiu municipal de Gironella sabem que el dia 1 de gener de 1643, Jeroni d'Agulló i Pinós, baró d'aquesta vila, va arrendar a la universitat de Gironella el molí fariner que posseïa a Gironella mateix i altres propietats, una de les quals diu: «*Item tot aquell altre molí fariner lo qual de present esta dirruit y inhabitable y sens aparato algu pera molrer, que dit noble Sr. te y posseheis en lo terme de Para. de Sant Marti de Puigrreig a la vora del Riu Llobregat, ab entrades y exides, drets y pertinencies de aquel universals, ab ses terminacions termenat.*»

Per la conveniència de poder moldre amb comoditat el blat i altres grans indispensables per a l'alimentació de les persones, els habitants de Puig-reig desitjaven que el molí no continués ensorrat sinó que funcionés a ple rendiment per poder-se'n servir i, en aquest sentit, trobem una nota en el Llibre del Consell de Gironella, corresponent al dia 27 de desembre de 1709 (encara que van anotar 1710) que diu: «*Mes ha proposat que sels ha parlat de que la Vila fes lo molí de Puigreix o quant no que ells lo faran. Determina dit honor. Consell de que se veja si los de Puigreix volen ajudar en alguna cosa y que per est efecte se anomenen lo consul y que ell sen pugua elegirne altre.*»

Amb el desgavell ocasionat per la guerra de Successió van passar anys sense

tractar del tema o, almenys, no n'he trobat constància i hem d'arribar a l'agost de 1730 per retrobar-ne el rastre altre cop en el Llibre d'Acords. Diuen: «*Dia 16 de Agost se a tingut ajuntament y se ha resolt de anar un regidor ha demanar un parer al Dr. Sala per lo molí de Puigreig y mirar lo que se trobia a la curia de la Comanda.*

Dia 22 de dit mes y any se ha tingut ajuntament devan del sobradit Agustí Torres sotsbatlle y los quals foren Joan Bosch, Joan Cantallops, Joseph Arola, y Jauma Sastra Regidors de dita vila y se ha Resolt ques paso avant la causa o plet del molí de Puig Reig y que per est effecte se gastia lo que sia neces-

Vista parcial de Gironella a començaments del s. XX. El Comú de la Vila de Gironella va fer funcionar el molí de Puig-reig des del s. XVI fins a finals del s. XVIII

ARXIU ALMORRATXA / ÀMBIT

sari y axis matex ques coduto al Sr. Dr. Sala de Berga per advocat.»

Això semblaria indicar que el Comú de Gironella no es posava d'acord amb els seus veïns de Puig-reig i que volien aclarir el problema mitjançant plets i advocats, però alguna cosa que no expliquen els devia fer canviar d'opinió, ja que al mes de novembre anoten: «*Dia 22 de dit mes de novembre. Se resolgue per dit ajuntament de fer ajust del Molí de Puigreig en esta forma*

Pmt. que com la Intensio de dita universita es de redificar dit molí y per dita edificacio sia menester fusta pedra brosa y altres cosas y com los possessors de ellas no volguessen compositar ha dita universitat persó que lo Sr. Comenador prometia en la Concordia faedora que Elegint la Justicia ordinaria de dit terme dos homens y aquells mitjentsant Jurament indiquian lo valor de ditas cosas y pagant lo per ditas personas indicat se pujan pendre lo que sia necessari. Item que si per cas dita universitat Judicava esser mes convenient lo edificar dit molí mes amunt de alli de ahont es vuy edifi-

cat lo casalot, que pagant lo valor de la terra que se aura de menester mes de la que per vuy se veu es necessari se la pujan pendre empero judicada dita valor per dos homens medio Juramento elegits per la Justicia ordinària de dit terme.

Item Com lo fi de dita universitat es redificar dit Molí ab tota puntualitat y si dita universitat regonexia que donant los fruyts de dit molí per mes de sinch Anys tantsquants sian que ara per ales Ores degan firmar en la Concordia los Srs. Dr. Antoni de

Ribas Comenador de la Comanda de St. Joan de Jerusalem (sic) y la Exma. Mi Sra. la Marquesa de d^a vila que per dit effecte no se deguia a pagar ningun ters lluisime ni foriscapi.

Item que si per cás dita universitat feya lo dit moli ha sas costas y agues de menester diners per dit edifici y trobava que alguna persona dexás alguna porcio de diner ab pacte que se li donás la moltura franca per de aqui atant li aguessen tordat dit diner que per la disputa y podria aver de averi ters ho lluisime que ara per a les ores dits Srs. degan prometre en la concordia que no se degui a pagar en tal cás lluisime ters ni foriscapi.

Item que dit Sr. Comenador dega renunciar los drets en la Causa.

Y ab dits pactes promet dita universitat que molent dit moli pagara una gra. de blat seglos (sic) a la lluminaria del SSm. Sagt. de la Iglia. par. de St. Marti de Puigreig.» (1)

Com es veu, s'havia arribat a un principi d'acord per construir el moli, però encara devia quedar algun punt per aclarir, ja que el 2 de maig de 1731 fan constatar: «Avem resolt de fer concordia abt lo Senyor Comenedor de putrext y ab lo Senyor perior de putrext sobre las pretencions del muli de putrext». Ara faltava saber d'on sortirien els diners per a aquesta construcció i ens ho expliquen a final d'any (23-12-1731): «Se à resolt de Arrendar per temps de quatra Anys lo moli fariner de dita vila (Gironella) ab los pachtes en la tava contenguts de la qual se pendra copia y també se a resolt que lo preu que donaran de dit arrendt. se assigna y consigna per fer i edificar lo moli fariner de Puigreig».

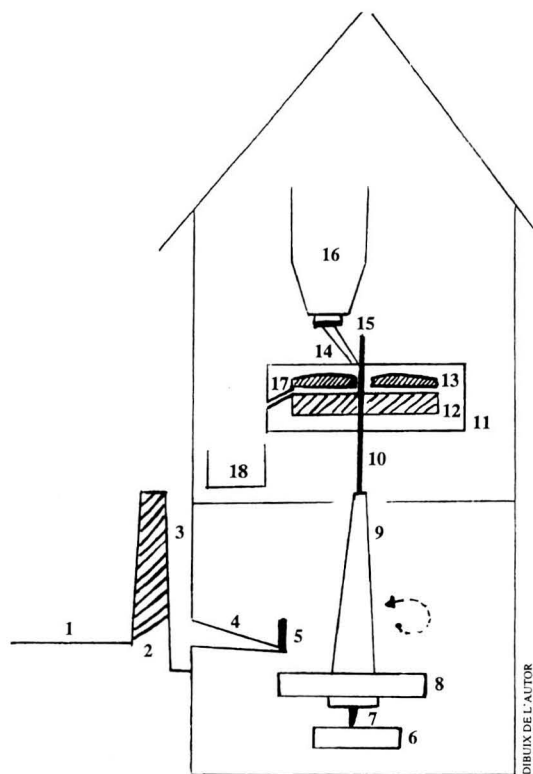
I hem d'esperar l'any següent perquè comencin a parlar seriosament de les obres que han de fer. Anoten en el Llibre dels Consells: «Dia 5 de 8bre. de 1732 convocats en ajuntament nosaltres Joan Cantallops, Antoni Gironella, Joseph Rovira y Emmanuel Codina Regidors de la predita vila de Gironella Devant y en presencia de Agusti Torres sotsbatlle se ha Resolt que en atencio que se á tingut molts y diversos ajuntaments per la Redificacio del Moli de Puigreig y no se avia pogut may resoldrer per trobar que tots los mestres pretenian grans quantitats, axís avem Resolt lo Redificarlo y lo tractar ab Valenti Becardit mestre de casas de Cardona y abitant en la ciutat de Solsona y se ha tractat lo següent Primerament se a de axacar la casa de dit moli 23 ps. sens lo vasant de la taulada, fer taulada y fer una porta a la sala, dos finestres suficients, una ayguadera, dos escalas de fusta y las portas dels portals y finestras y una samaneja y un sostra.

Item si te de fer y fabricar dos bolants ab tots los Requisites nessessaris.

Item se a de fer y escurar la Basa, fer Rech y Reclosa que vinga aygua bastantament per moldrer dits dos Bolants fense las parets nessessarias a pedra i calcs allí ahont sian nessessarias y que per ditas cosas ell matex se dega posar las mans y materials ab son gasto y diner acceptat lo que avall se li prometrá.

Item ab pacte que dega fabricar dit moli dins un any que comensera a correr lo primer dia de Jener de 1733.

anys se li donara la fusta que se aura menester per mantenir dit moli, no se obliga a pagar catastro (.) y ab dits pactes se Resolen los predits Regidors de donar la dita obra a Valenti Bacardit y dit Bacardit la accepta ab los pactes y preu sobradit y ab pacte que si dit Bacardit per falta de medis no pogues perficionar dita obra lo Comu de la vila li tinga de dexar sent lliuras ab las pagas li sian posibles recobrantes dels primers fruyts de dit moli. Y per que conste fem la pnt. firmada de nosaltres los infrascrits dit dia mes

Esquema del funcionament d'un molí fariner tipus ARXIU AMBIT

1. Bassa
2. Resclosa
3. Salt d'aigua
4. Canal
5. Estallador
6. Clau
7. Agulla
8. Rodet (també s'anomena turbina)
9. Arbre
10. Collferro
11. Riscle (guarda les moles)
12. Mola sotana (fixa)
13. Mola volandera (és la que roda)
14. Canalet
15. Estallador (regula la sortida del gra)
16. Tremuja
17. Farinal
18. Farinera (dipòsit)

Pmo. se li donara tota la fusta que si aura menester per fer ditas obras com es bigas, llatas y pots (sic). Item se li dona tota la calcs que si aura menester sino que la te de anar a sercar al forn que sera serca de dit moli (.) lo preu de dita obra es de dos sentas lliuras Bar. pagadoras es a saber ab quatre iguals pagas comensant a fer la primera paga lo dia que comensara de fer dita obra y las dames pagas de tres en tres mesos quiscuna. Item Es dona dos sentas cinquanta jornals de manobres. Item donan los fruyts de dit moli tot lo temps de set anys comensant a correr lo dia de Primer de Janer de 1734 y finint al cap dels set anys y durant dits set anys aja de pagar una qartera de blat que dit moli fa de sensos al Sr. de Puigreig y al Prior de Puigreig y durant dits set

y any predit. Joan Cantallops Regidor. Anton Gironella regidor. Yosseph Rovira regidor. I per Manuel Codina regidor.

Dia 6 de dit mes se a firmat acte del predit contracte en má i poder del Dt. Joseph Altarriba not. de Berga.» (2)

Havien passat molt de temps sense trobar paletes per fer l'obra i, ara que ja la tenien contractada, se'n presenta sobtadament un altre per assisenar-la, és a dir, s'ofereix per fer-la una sisena part més barata. Ho expliquen així:

«Dia 2 de Xbre de dit any 1732 ha compregut Devant nosaltres Joan Cantallops, Anton Gironella y Emanuel Codina, pnts. junt ab Joseph Rovira absent Regidors de la predita vila y Devant de Joseph Altarriba scrivent dest Marquesat la persona de Sebastiá Quer moliner de Cardona, lo qual ha asisenat la

predita obra y ofert ferla a la sisena part menos del preu y per que conste fem la pnt. y nota y relacio a dit Altarriba not. peraque se continua al Registre de la Cort.» (3).

Sembla que els regidors de Gironella no ho veien gaire clar, que l'obra del molí es pogués fer per tant poc preu i, per tal de no trobar-se empantanegats a mig fer, van exigir al moliner de Cardona que presentés un avalador que respongués si ell fallava i no en devia trobar cap, segons es desprèn del text següent:

«Dia 14 de Janer de 1733 a comparegut davant de nosaltres Joan Cantallops, Anton Gironella y Joseph Rovira, junt ab Manuel Codina absent, Regidors de la predita vila de Gironella Franch. Paysa mestre de casas del lloch dels Pens que en atensio que lo trasdit Sabastia Quer avia asisenat la tras dita obra y con no aja trobat ninguna fianxa axis que no a tingut lloch la dita sisena y axis de son grat dit Paysa asisena dita obra y se ofereix en fer dita obra a la sisena part menos del preu ques dona a dit Becardit y ofereix donar en fianxas Pere Paysa, Bartomeu Payrot y Joan Payrot tots mestres de casa de dit lloch dels Pens y demana y Requireix que si dit Becardit afa diga dita obra que aja de donar bonas y idoneas fianxas com dit Franch. Paysa a coneguda de nosaltres los sobradits.

Se ha fet acte en poder de Altarriba not. lo pnt. any y mes.»

Les obres devien iniciar-se a començament de 1733, pels rebuts que pagava el Comú de Gironella i que duien data d'aquell any:(7-4-1733)

A Saldoni Sitges, «per lo preu de sinchentas quarteras de cal que se li an comprades per la Obra y fabrica del Molí de Puigreig», 50 lliures.

A Francesc Payssa, Bartomeu Payrot y Joan Payrot mestres de cases d'Alpens, «a bon compta del preu fet del Molí de Puigreig com consta de sas rebudas de data 21 de (Ge-

Molí de cal Casas
a finals del segle XIX
ARXIU IGLESIAS

ner?) 15 de Febrer y de 1 y de 12 de Mars y 2 d'Abril de 1733», 117 lliures 11 s. 4 d.

A Joan Pericas, pagès de Puigreig, «a bon compta de la fusta se li a comprada», 5 ll. 16 s.

A la Sra. Isabel Palau i Albareda, «a bon compta de la fusta se li a comprada per dit molí», 4 ll. 10 s.

A Joan Cayro i Pay Cayro, serradors «una lliura setza sous per lo preu de divuit pots se li compraren per dit molí y lo demes a bon compta per los jornals an treballat en dit molí a fer fustas», 6 lliures.

Paguen a Jaume Fornols notari de Solsona, «per los treballs y salari de la

Requestacio y Extraccio de la Requesta feta a Valentí Bacardit Mestra de Casa de Solsona per lo Molí de Puigreig», 1 lliura 16 s.

A diferents persones que van treballar al molí de Puigreig, 32 lliures 15 s.

8-12-1733 Joan Bosch, regidor de Gironella, paga «als mestres que tenian la fabrica del molí de Puigreig», 11 ll. 10 s. 2 d.

23-2-1734 «a Joan Payrot y Pere Payssa mestres de casas de al Pens... a bon compta del preufet del molí de Puigreig», 30 ll. A Joan Sala de Puigreig, «per port de fusta y compra de pins per lo molí», 6 ll.

CENTRE DE VACANCES I ESPORT - RESTAURANT

(CAL CANDI)
Tel. (93) 823 83 13 - 823 81 95
(08613)VILADA
BERGUEDA

24-2-1734 A Francesc Payssa, «a bon compte del preufet del molí de Puigreig», 5 ll. 6s. 10 d.

Sembla que la reconstrucció del molí va ser molt ràpida, potser en menys de sis mesos, segons les dates dels rebuts, però els pactes entre el Comú de Gironella i els paletes que construïen el molí de Puigreig no devien ser prou clars i van sorgir algunes discrepàncies, que no especificaven. Llavors acordaren buscar dos homes bons per tractar de resoldre-les. I nomenaren Josep Valls, mestre de cases de Gironella, per part de la vila, i Joan Sala i Casany, pagès de Puigreig, en representació dels constructors. Aquests arribaren a la següent avenença:

«Primerament se a concordat que des de lo dia de Sta. Llucia ques a 13 del corrent mes entregan lo dit molí al comu de la vila donantlos trenta lliures Bars. pagadores lo dia de St. Joan de Juny propvinent que los dits mestres queden absolts de acabar de fer la dita fabrica y com dits mestres tenien donat a preufet a Salvador Cortada lo fer dos escalas, dos finestras, ensostrar lo sostra y la maytat avia de estar enllistonat perque no pogues vesar y a la escales y avia de fer los jeus y replans y guarnir lo jeu de la xamaneya, desfer la porta de dalt y tornar la fer nova y fer tres cadirals ho tancas per lo rech tot ab son gasto y lin donavan onse masuras de blat y ne te rebut sinch masuras y se lin deuen sis de las quals los dits mestres lin donaran dos mesuras y lo demes li donara lo comu y com dits mestres avian de pagar una gra. de blat de sensos al Sr. y al Prior diuen dits mestres que tenen arrendat dit molí al Moliner Honofre Baransuela ab los pctes es a saber que a de pagar de son blat los dits sensos y si res se tatxa a pagar al Rey també ho ha de pagar y sempre que se treballia al rech y aja de treballar ell ho altre persona per ell y las molturas se aja de partir de quatre parts una

El molí del Lledó, situat al peu de la riera de la Sala, és l'altre gran molí fariner que va funcionar a Puigreig fins a finals del s. XIX. FOTO: R. SERRA

per dit moliner y las tres per dit mestres y se ajusta ab dits pactes.»(5).

Però més endavant continuem trobant despeses ocasionades per aquest molí:

16-4-1736 «a pagat al Prior de Puigreig y a Diego Alsina Arrendatari de Puigreig... per lo valor de 1 gra. de xeixa per una anyada de sens per lo molí», 3 ll. 12 s.

«a pagat a Magí Patitò... per lo preufet de un forn y un cobert que se a fet a dir molí», 11 lliures.

«a pagat per dos Escalaborns per fer dos colls ferros per dit molí» 7 lliures.

«a pagat al Pericas de Puigreig per compra de teula y portarla al dit molí» 5 ll. 14 s.

«a pagat a Joan Jordá per un preufet de tallar y portar cabirons al dit molí» 1 ll. 4 s.

«a pagat a Joan Cayro per fer fustas per los rodets de dit molí» 1 ll. 12 s.

«a Salvador Cortada... a bon compte dels fustatges a fet a dit molí» 9 ll. 6 d.

«al Sala de Puigreig... per averli comprats pins i roures per fusta del dit molí» 2 ll. 12 s.

«per dos cargas de pots y claus y un cabas per dit molí», 1 ll. 17 s. 6 d.

Quant al rendiment del molí, sabem que durant l'any 1737 el Comú de Gironella ja tragué algun profit del molí de Puigreig, perquè com he dit, els constructors havien renunciat a l'arrendament. Al llarg d'aquell any se'n retiraren diferents partides de blat i de «mixturies» de les quals desconexem el valor.

El dia 1 d'abril de 1739 anotaren els resultats de l'any anterior corresponents a aquest molí i diuen: «dona compta Joseph Canaleta del Moli de Puigreig ab la forma següent Pmt. a resultat del dit Moli de Puigreig en dit any 1738 la suma de noranta quatre lliuras un sou y dos». Les despeses foren: A Joseph Valls, mestre de cases, «per divuyt jornals i mitg a treballat en dit molí», 7 ll. 8s.

A Joseph Canaleta «per quinze jornals i mitg a treballat a dit molí», 4 ll. 13 s.

A Salvador Cortada, «per lo rodet y tres jornals de fuster», 3 ll. 11s.

A Magí Petitó «per deu jornals... a dit molí», 4 ll.

A Ramon Valls, «per dotze jornals i mitg de me. (mestre) a dit molí», 5 ll.

A Magí Bosch, «per claus per dit molí», 1 lliura.

Va pagar «per polvora per dit molí» 4 ll. 1s «al Pericas, per fusta», 2 ll. 10 s.

«per puntas de martells y barrinas», 9s. «per lloguer de sacas», 10s.

MEGA-AUTO

Importació directa 4x4,
vehICLES nous, semi nous i d'ocasió,

Joan Casals i Casals, S.L.

Passeig de Lluçanès, 7
Tel i fax 856 04 14
08513 PRATS DE LLUÇANÈS

El 7 de març de 1740 anoten els resultats de 1739: «*dona compta Ramon Roca Regidor y Colector del Molí de Puigreig dels grans an resultat de dit molí ab la forma següent Primerament se li fa carrega de vuytanta nou lliuras vuit sous que a resultat de dit molí de Blat, Místurias y Aglans com consta de las llibretas ab sas diadas y als preus que se a venut...*»

« a pagat trentauna lliura quinza sous y quatra diners per diferents treballs y gastos per dit molí...»

Per tal d'evitar-se feines i mal de cap, el gener de 1740 els regidors de Gironella van decidir arrendar els molins i ho van anotar així: «*Convocats en ajuntat. nosaltres Joan Cantallops, Joseph Torres, Joan Escaler y Ramon Roca Regidors de la pnt. Vila de Gironella en presència de Antoni Gironella Sotsbayle se à proposat que en atencio que lo Comú de esta Vila pateix grans pencions de Sensals y que lo millor medi pera quitar los es arrendar los molins fariners que esta vila posseheix en Gironella y Puigreig, perço se resol de Arrendarlos ab los pactes contenguts en la tabbla y donar dits a Joan Llado Pages de Puigreig a sinch sentas y vuitanta sinch lliuras, quinsa lliuras de Axaus, quedant epr lo Comu 570 ll.s. pagadoras, es à saber sent xixanta sis lliuras lo dia comensara a correr lo Arrendat. per quitar lo sensal de la Guardia y al Cap del Any 150 ll.s. per quitar lo sensal de la Comunitat de Berga y al altre Cap de Any que sera lo segon any del arrendat. 126 ll.s. y lo restant, mitg any antes de finir lo Arrendat. Lo salari del acte se a de pagar a mijas ab lo arrendatari y las apocas las ha de pagar lo Comu de dita Vila.*»

Aquest arrendament es féu per quatre anys, començant per Sant Joan de 1740 fins a 1744.

Es per això, segurament, que fins al 1745 no es troben més despeses corresponents al molí de Puig-reig: el 20 de

novembre d'aquell any anoten que s'ha pagat a «*Joseph Ricart Mestra de Casas de la Vila de Cacerras... per una mola à feta per lo Molí de Puigreig*» 9 ll. 14s.

També els anys 1755 i 1757 trobem que es produïren unes despeses de 146 i 28 lliures, respectivament, per treballs al molí de Puig-reig, però sense especificar a què corresponien.

Aquest llibre de comptes s'acaba l'any 1762 i han de passar quasi 80 anys fins que en el Llibre d'Actes de l'Ajuntament de Gironella coresponent a 1836 trobem anotat que Joan i Ramon Comas i Ametlla, dos germans mestres de cases de Gironella, van proposar a l'Ajuntament de fer amb pedra la resclosa del molí d'aquesta vila per evitar que els riuades l'enrunessin tot sovint. L'Ajuntament i els germans Comas van arribar a un acord i, entre les concessions que els feren, hi trobem les següents: Durant 19 anys els cedeixen tots els productes del molí de Puig-reig que coresponguin al Comú, però també s'hauran de fer càrrec de les despeses que ocasioni. Durant aquests anys podran canviar el moliner sempre que els convingui, com si fossin els amos. Passats els 19 anys, han de deixar el molí en les mateixes condicions que l'han trobat, advertint que, si quan el deixaran hi ha algun desfalc, ho haurà de pagar el mencionat Joan Comas al Comú de Gironella i, si hi ha alguna millora, el Comú ho pagarà a ell.

Com a conseqüència d'aquests acords, trobem un inventari redactat per Pere Anglada, el moliner, el 18 de febrer de 1836, on consta tot el que hi havia en aquell moment al molí: les dues moles volanderes de 5 quarts(sic) de gruix cada una; les dues moles sotanes, l'una de 3 quarts i l'altra d'un quart i mig; dos rodets bons i un

altre d'una quarta part de valor; deu cèrcols de ferro de rodets i moles bons i rebadors; dos tallants, una escoda, una escarpadora dolenta, un parpal bo, un cabàs bo, tres colls ferros, tres agulles, tres daus de mig valor, una pontona, un purgador de mig valor, una mesura de mig quartà i de picotí. Repassant l'edifici fan constar que la teulada i les parets de la ferreria i el sostre del molí són dolents, i la teulada de la casa, el banc escó i la taula són bons i rebedors, com també la tremuja i el risclé. Els canals de donar aigua al molí són dolents, l'escarador és bo. La resclosa és dolenta, però actualment dona l'abast d'aigua per al molí.

Així, aproximadament, devien continuar les coses fins que el 1860 es produí la venda dels béns desamortitzats i el molí de Puig-reig fou comprat i, com en altres llocs, pocs anys després s'aprofità la força de l'aigua del seu rec per a moure la maquinària d'una de les fàbriques que es construïren vora el Llobregat, la de filats de cal Casas ⚡

NOTES

1. Arxiu Municipal Gironella. Llibreta d'Acords, pàgs. 12-13
2. Arxiu Municipal Gironella Llibre Consell núm. 6, pàg. 370
3. Arxiu Municipal Gironella Llibre Consell núm. 6, pàg. 370
4. Arxiu Municipal Gironella Llibre Consell núm. 6, pàg. 371
5. Arxiu Municipal Gironella Llibre Consell núm. 6, pàg. 371r

Josep Busquets i Castella

Arxiver municipal de Gironella

M. Sistach, S.L.

DISTRIBUÏDOR I SERVEI OFICIAL

INSTAL·LACIONS GAS I CALEFACCIÓ

Pl. Dr. Saló, 10 bis

Tel. Oficina 821 10 93 Tel. magatzem 821 06 83

08600 BERGA (Barcelona)

Tel. 821 10 93